

Toate drepturile rezervate Editurii Pescăruș

Copyright @ 2014 Editura Pescăruș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DELAVRANCEA, BARBU ȘTEFĂNESCU

Nuvele și basme / Barbu Ștefănescu Delavrancea. –
București : Pescăruș, 2015
ISBN 978-606-8379-75-3

821.135.1-32

978-606-8379-75-3

Distribuit de SC Multicart Com
tel.: 0733.940.772
www.iuppy.ro
www.editurapescarus.ro
comenzi@editurapescarus.ro
www.facebook.com/editura.pescarus

Barbu Ștefănescu Delavrancea

Nuvele și basme

PESCĂRUȘ

CUPRINS

BIOGRAFIE.....	5
Nuvele	
Sultănică	9
Şuier.....	34
Iancu Moroi	40
Răzmerița.....	63
Sorcova	70
Odinioară	76
Susana.....	81
Fata moșului	89
Zobie	105
Trubadurul.....	114
Din memoriile Trubadurului	139
Văduvele	167
Milogul.....	183
Hagi-Tudose	193
Domnul Vucea.....	212
Bunicul	232
Bunica	236
Basme	
Neghiniță.....	240
Poveste	252
Norocul dracului	264
Departate, departe	278
Palatul de cleștar	296
REFERINȚE CRITICE	305

NUVELE

Sultănică

I

e-a stânga Râului Doamnei, razna de satul Domnești, se vede o casă albă ca laptele, cu fe-

restrele încondeiate cu roșu și albastru.

Pervazurile ușii – curate ca un pahar; prispa din față – lipită cu pământ galben; pe creasta casei, de-o parte și de alta, scărțăie, la fiece bătaie de vânt, două limbi de tinichea, așezate pe două goange cât gâgâlicea. Curtea, îngrădită cu nuiele de alun; hambar de fag, obor de vite și grajd pus la pământ pe patru tălpoaie groase.

Astăzi fusese odinioară cu rost pe când trăia jupân Kivu.

Fusește chiabur răposatul, dar biata Kivuleasă, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, iar nu cu gândul. S-a prăpădit cu firea, că Sultănică ajunsese fată mare.

Dar, când e să-i meargă rău omului, pe orice-o pună mână se sparge.

De câte ori n-o podideau lacrimile pe biata bătrână, privind acareturile mari, dar pline de sărăcie și de pustiu. Nu cerea de pomană. Da și viață de azi până mâine viață e ori foc?

Doi juncănași, o vacă, doi cărlani, zece oi și un berbec e sărăcie lucie la o vatră de care altădată țineau opt perechi de boi ungurești, șase vaci cu ugerul cât căldarea, nouă cai iuți și-o turmă de oi, ce umplea valea râului de behăit când coborau dinspre munte.

E începutul lui decembrie.

A dat Dumnezeu zăpadă nemiluită; și cade, cade puizerie măruntă și deasă, ca făina la cernut, vânturată de un crivăț care te orbește. Mușcele dorm sub zăpadă de trei palme. Pădurile, în depărtare, cu tulipini fumurii, par cerclate cu flori de zarzări și de corcoduși. Vuiet surd se încovoiaie pe după dealuri și se pierde în văi adânci. Cerul e ca leșia. Cârduri de corbi, prididite de vânt, croncăie, căutând spre păduri. Viscolul se întețește. Vârtejele trec dintr-un colnic într-altul. și amurgul serii se întinde ca un zăbranic sur.

Râul Doamnei, umflat, curge repede, cu un vâjâit mâniaos înecat în glasul vântului, și izbește sloiuri mari de gheață și butuci groși de meterezele podului.

Arar se vede pui de om trecând prin sat.

Pârtia e acoperită. Abia se zăresc poteci ca de lățimea unei lopeți.

Cea mai îngrijită leagă cârciuma de primărie.

Lumini gălbui de văpaia joacă prin geamurile câtorva case. Vremea rea a amortit satul, îndeobște zgomotos. Numai în bătătura Hanului Roșu hămăie răgușit doi dulăi de câini.

În cârciumă e harababură mare. Firitiseală nepomenită ține nea Nicola Grecul, cu fruntașii satului, de ziua sa.

O dată pe an e Sf. Nicolae.

În ușa prăvăliei stă un țăran nalt, spătos, cu fața conabie ca sfecla; uneori scutură din cap, râde și îndrugă singur.

— Așa e omul, un ciocan, încă unul ș-al treilea, până ajungi la tinichea, de-acolo-ncolo. Dumnezeu cu mila. Torni, parcă torni într-o pârnaie. Dar Sanda ce-o să zică. Că mi-a dat Sfântul muiere harnică, dar rea, topenia pământului!

Înlăuntru s-aud ciocneli de pahare, bușeli de călcâie și zbârnâitul otova al cobzarului. Trăgeau chindia de curgea

țărâna din pod. Apoi, când se mai muia jocul, numai ce-i auzeai pe toti, care mai de care:

— Hai să ne fie de bine, nea Nicola! La mulți ani cu spor și sănătate! Cinsit socru mare.

— Suge, suge, că doar nu te-a îmbătrânit calea bisericii.

— Mai trage-i, părințele, o liturghie.

— Să te văd, logofete, care pe care.

Fiecine cu ale lui. La nea Nicola veselie, la alții obide.

Unii abia aşteaptă Ignatul să-și taie grăsunul cât malul, alții abia au mălai de gură. Că cine a făcut lumea, cu deșertăciunile ei, la unii tună și fulgeră, iar pe alții îi îmbuibă cu norocul, ca pe curcani cu nuci.

III

Așa înțelenise, de pustia de vreme, mai tot satul; și aşa, hangiul venetic, bogat putred, se răsfoia în duhoarea de țuică și vin, pe când mama Stanca Kivuleasa sta măhnită la gura sobei, mângăindu-și odorul pe obraji. Sultânica ațipise cu capul în poala mă-sei.

Odaia e deretecată de ți-e drag să te uiți la ea. Pe pat o scoarță aleasă în fel de fel de migălituri. Pernele, cu fețe de cuadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plăpumi groase.

Spre răsărit, trei icoane muscălești, roșii ca para focului. Toți sfintii se aseamănă ca două picături de apă. Toți au ochii din trei linii, nasul dintr-una și gura din două. Cât despre sf. Gheorghe, călare pe-un cal cu gâțul de cocostârc, tot omoară și nu mai omoară un balaur de pe tărâmul celălalt. Mai jos de icoane arde candela.

Toate cele sfinte sunt înconjurate cu mânunchi de buuioc și siminoc, din Vinerea Patimilor, strâns legate în vlăstar de salcie de la Florii.

Focul pâlpâie. Câteodată pocnește de-aruncă spuza în sus.

Și Sultănica deschide repede niște ochi ca pruna de mari. Și mama Stanca, ferind-o de scânteii, îi zice încetinel: „Dormi, puiul mamei, dormi!”

Sultânica strecură, printre genele ei de catifea, două lacrimi. Una se întinse pe obraz, iar alta îi încrețî gura.

Fata Kivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parc-ar fi zugrăvit: alb și cu două răsuri pe obraji. Ochi negri ca mura, frumoși de pică, dar când îi încruntă, te sperie ca-ntunericul. Părul lins, cu unde albăstrui. Se poartă cu temple. Așa a apucat de la mă-sa, și mă-sa de la mă-sa, obicei adus de pe obârșia Ialomitei, unde nu se știa de crețuri și colțișori.

Sultânicii îi este dragă curățenia ca lumina ochilor, că, chiar de n-ar avea sprâncenele trase ca din condei și buze rumene ca bobocul de trandafir, tot n-ar da cu foită și cu muc de lumânare.

Când merge, saltă puțin și se mlădie. Trup omenesc de n-ar fi, s-ar frângе.

Multe capete a sucit. Mulți ochi au jinduit-o. În horă fură toate privirile, și ea s-aprinde de-ai crede că se topește.

Și ce vâlnic, și ce năframă, și ce cămașă de borangic, galbenă ca spicul și subțire ca pânza păianjenului, încât i se simte tot sănul, pietros ca poama pârguită, cum se bate când abia răsuflă de osteneală.

Să crape de căldură, nu-și sumete mânicuțele în fața flăcăilor. Să se îmbrebenească ea cu gălbenele și bujori, cu creițe și cu ochiu-boului? Nu scrie la dânsa așa țigănie. He, arareori, numai ce-o vezi cu câte-o brândușă în păr ori cu doi-trei deditei între betele ce-i încolăcesc mijlocul de patru ori.

La șezători s-a dus o singură dată de când e fată mare, dar de atunci să nu-i mai pomenești: „Cui îi arde de zbenguit e săritoare pentru așa treabă”. Că până se coace dovleacul în sobă, câțiva flăcăi dau iama prin fete. Le mai ciupesc, le mai

sărută de le scot ruji în obraz. Ba unora le ia ori betele, ori spilca, ori năframa, și duminica, la horă, până să li le dea, le snopesc o toană pe după șura din spatele hanului. Unii mai împelițăți numai ce-i auzi: „Sări, cutăriță, de suflă în ăl foc!” Și când biata fată stă-n genunchi, suflând din băirile inimii, odată îi dă brânci și cade pe spate.

Sultânica e leită-poleită răposatului. Când se aprinde, nu te poți aprobia cale de-o poștie. Când vrea ceva, vrea, nu se-ncurcă. De se mânie, nu mai vede înaintea ochilor.

Într-o zi, la sapa porumbului, cine știe ce i-a năzărît că, cu toate rugăciunile mă-sei, n-a voit să mânânce din zori până la amurg și n-a lăsat sapa din mâna până n-a căzut ruptă de osteneală. A dus-o biata bătrână mai mult moartă decât vie acasă. A doua zi, când s-a dezmeticit și-a văzut pe mama Stanca la capul ei, galbenă ca turta de ceară, cu părul alb și ciufulit, cu ochii trași de durere, a sărit la gâtul ei și, fără să zică nici pis, a început s-o sărute și pe-o parte și pe alta, până podidit-o un plâns de-a muiat un ștergar întreg-întreguleț.

Unele mai istețe din sat au împrăștiat zvonul că ar cam suferi de vrun farmec.

De harnică, harnică, n-are cum mai fi! Unde pune mâna, Dumnezeu cu mila! Sare din vârful stogului și cade ca un fulg. În argea nu i se văd mâinile. Când toarce, mânâncă caierul. De cinstită, nu e obraz mai curat. Când Ioniță Rotarul, om chipeș și hazliu, s-a încercat s-o sărute, a sărit parc-ar fi călcat pe coadă de șarpe și, în mijlocul flăcăimii, i-a strigat:

— Mi-aș tăia obrazul, dar și-aș tăia buzele!

VI

Ce punea satul în nedumerire, și mai vârtos pe-ale ce cată nod în papură, e când apucă lumea în cap și trece nouă hotare.

Numai ce-o vezi, la revărsatul zorilor, că o ia rara-rara, prin fâneță. Galbenă, cu cearcăne vinete în jurul ochilor, merge ce merge și se oprește la vrun deal, la vrun pârâu. Asculță neclintită un ceas, două. Vântul bate holdele. Izvoarele dau de-a dura pietricele din matcă și le sună ca pe niște zurgălii auzite din depărtare.

Apoi culege flori și le azvărle, până ce i se aprind obrajii și se trezește ca dintr-un somn adânc. Ochii îi sclipesc ca oțelul învărtit la soare.

Joița Baciului ar fi văzut-o la un apus de soare cu capul rezemat de crucea din creștetul mușcelului ce desparte apa Vâlsanii de Râul Doamnei, privind, ca dusă de pe lume, la roșeața apusului.

Obosită de gânduri, se întorcea spre casă cu căutătura-n jos, cu un nod în gât, cu gura friptă de sete. Și, de întâlnea vrun izvor, bea până i se oprea răsuflarea. Apoi, făcând mâinile căldărușe, le umplea cu apă rece ca gheata și impede ca diamantul, pe care și-o arunca în obrajii.

Da' să te ferească Cel-de-sus de gura satului și de pizma celor vinovați și răi!

N-avea să scoată capul în lume Sultănică, ea, care, de bună ce era, și-ar fi dat și dumicatul din gură, că începeau șușuitul și ponoasele.

Câte-n lună și-n soare-i scorneau.

— Sultănică, frumoasă? Aida-de!

Mai bine își pune gâțul pe tăietor Ilinca, ciupita de vărsat.

— E o fudulă, o luată din Iele, n-are toate sâmbetele. Când umblă, calcă-n străchini. Numai nevastă ca toate nevestele n-o să fie Sultana aia, zicea la fântână, la horă, la sezători fata Ciaușului. Ce are neica de nu i-a primit peștitul? Au nu e voinic? Ori e bêtiv, stricător de case, zurbagiu? Au n-are de

pe ce bea apă? He, he, fata proastă și țâfnoasă dă norocului cu piciorul. Da' de, om sărac și cu nasul în sus. Știe Dumnezeu ce face!

Și flăcăii, mai toți, o luaseră în nume de rău. Nu, că de ce să fie aşa de mută? De ce să fugă de toți parc-ar fi râioși? O fată mare se mai lasă ba la un sărutat – că d-aia are gură dulce –, ba la un giugilul – că d-aia are sân cu drăgănele. Și știi, cum e omul, din una într-alta, se îngroașă gluma, și că-pătuiala vine, că moș popa ce-așteaptă? Sădezlege dorul după pofta inimii. Altfel cântă cucul pe fată bătrână și rămâne mușuroi fără soboli.

V

S-auzea, în depărtare, chiuit de danț și pocnete de pistol la nea Nicola Grecul.

Vântul vuia de te lua groaza. Măzărichea răpăia în ferestre mamei Stanchii.

Sultănică ridică capul din poala mă-sei. Se alipi de bătrână. O cuprinse pe după gât cu brațele rumenite de dogoarea focului și privi lung la chipul ofilit al bătrânei.

Buzele mamei Stanchii tremurau. Multe îi treceau prin cap și multe prin inimă când grecoteiul se desfăță.

— Mamă, mamă, grăi bătrâna, moș popa, când spune din Vanghelie, cică să rabzi și iar să rabzi. Așa e, părintele. Așa e. Că Mielușelul Domnului a răbdat scuipat, bătaie și răstignire. Dar când mă gândesc la răposatul ș-aud chiuitul cațaonului, mă podidesc lacrimile, Sultănică mamei, și blestem din suflet, doară de l-o ajunge mânia Domnului!

Sultănică strânse vătraiul de-i zbârnai în mână.

— Nu mai pot, grăi iar bătrâna, nu mai pot să-mi târasc zilele, când mă uit la tine și nu știu pe ce mâini o să cazi. Aveam și noi, pe vremea Kivului, rod și vite cu duiumul;

pătulele gêmeau de pline; bătătura nu mai încăpea de vite și lighioi. Mugeau de zguduiau casa vacile. Și ce te pomeneai că se aruncau pe răsfăț.

Rupeau pământul cu fuga, de la un gard la altul, cu coada în sus, clătinată ca o măciucă. Șase argați nu le da de cap până nu se potoleau de bunăvoie și nu cătau spre obor, dând din cap și băgând limba și pe-o nare, și pe alta. Bietul tat-tău se uita mândru la bogăția lui cinstită. Parcă-l văd, c-o mâna în șerparu-i civit, alergând de colo-colo. Ce hănicie de om! Tot satul nu-i ținea piept.

Când punea mâna pe plug, trosneau coarnele. Când da cu sapa, intra cu muchie cu tot. Coasa în mâinile lui rădea ca briciul. Tu erai mică și nebunatică. Cum te zărea că-i ieși înainte, cu mânușitele pline de noroi, creștea inima în el și se topea de-a-n picioarele.

— Bietul tata!

Focul pâlpăia în gura sobei. Mușcelele alburii abia se mai zăreau prin geamuri.

— În toiul verii, îndată ce venea rupt de osteneală, ne ospătam bine, apoi ne odihneam pe prispă. Pe tine te-așeza ca pe-o laită pe genunchi și te juca, și spunea, și rădea, și tu-i băgai mâna în barbă. Uite aşa ne-apuca miezul nopții. Îl luam cu de-a sila la culcare. Aud și-acum glasul lui: „Să mai stăm, fă Stanca, fă, că parcă mă-ngraș când mă uit la voi!” Era rai, nu viață, până se pripăsi, ca pomojnic, pe plaiurile noastre, iuda de cațaon. Și a sosit într-un ceas rău. Lăcuste erau, secetă era, vitele boleau și mureau pe-un capăt. Dar ce să mai îndrug, Sultănica mamei.

Într-un an, a făcut ce-a făcut, lipitoarea, l-a băgat în judecăți și l-a lăsat sărac lipit. Kivu era iute și-avea și-un beteșug de tuse. S-a luat la contră și, de măhnire, s-a-mbolnăvit. Când și-a dat sufletul, mă strângea de mâini ca c-un clește și te

chema, ars de-un foc nestins. „Încă doi ani. Să nu vă las pe drumuri”. A zis și i-am închis ochii.

Pe mama Stanca o podidiră lacrimile; curgeau picături mari pe vatra de cărămizi calde, și de unde cădeau se ridicau aburi înghițită de gura sobei.

— Nu mai plâng, mamă, zise Sultănica sărind în sus. Îi dau foc. Să ardă ca șoareci. Doar nu s-au stins toți ai Kivului!

Mama Stanca îngheță vazând pe Sultănica năprasnică la corp și cu ochii ca doi cărbuni aprinși. După câteva clipiri dese, zise cu mare evlavie:

— Fă-ți cruce, fata mea, fă-ți cruce, avusești un gând rău. Necuratul a trecut pe lângă noi.

Bătrâna șopti de trei ori, plecând fruntea în jos: „Numele Tatălui, s-al Fiului, s-al Sfântului Duh, amin”.

Se liniștiră. Sultănica aruncă o buturugă în sobă. Bătrâna turnă untdelemn în candelă și-și șterse pe frunte deștile atinse de paharul ce ardea la sfintele icoane.

— Am să-ți fac o rugăciune, mamă. Iacă, astăzi fuse Sfântul Niculae, vreau și eu să-ncerc mila cerului. Să stau la privighere până la cântatul cocoșilor de-a treia oară. Poate să ne arunce cuviosul Niculae vro pungă cu bani, că văduva din carte avea trei fete, și pe cătetele le-a căpătuit.

Mama Stanca, cu tot amarul de care era covârșită, zâmbi.

— De, maică, s-a cam umplut lumea de rele, d-aia și milostivul nu mai face minuni. Ei, odinioară a fost cum a fost, dar acum e prea de tot. O să ne apuce judecata d-apoi. O să plouă foc și pucioasă. Și îngerii Atotțitorului vor bucuma: „Sculați, morți, din morminte!” Domnul și-a întors fața de la noi, păcătoșii.

— Să-mi încerc și eu norocul.

— Bine, Sultănică, fie și-așa, răspunse Kivuleasa și, fără să se prea uita cu ochi buni l-alde Kivu, ca Ioniță Rotarul și alții. Nu-l vedea umblând pe două cărări. Rămânea pe originea la prinsori. Prințul armăsarul din herghelie cu dinții de nările nasului.

Mama Stanca sforăia dusă. Din vreme în vreme ofta, înghițind în sec.

VI

Fiecare oftare năbușită în plapumă sugruma pe Sultănică. Gândul ei era neîndurat. Amestecase cele sfinte cu cele luminoase.

Cine pe lume a scăpat de chinul din care izvorăște omenirea cu bunele și relele ei? Toți trec pe-acolo, oricât s-ar rușina.

Sultănică rătăcea ca o umbră, nu de vrun farmec; ci, când e să te biruie dragostea, să te pui în cruce și-n curmeziș, să te tai și să presari sare pe crestături, spuză să pui pe piept, tot degeaba.

Toate durerile trupului le uiți pe lângă focul dragostei, de este foc cu adevărat. Și așa fusese să fie cu Sultănică, că nu era dalea ce pun pe ele carneau cu lopata și trece prin toate și buture de rovină rămâne: bâzâie fără să ia foc.

Că după cum simțea Sultănică... de să ar fi vârât în gaură de șarpe și să ar fi dat vântului turbat... era ceva din altul în ea... un chip... niște ochi... un sărutat ce-o tot săruta în același loc... și o fura, și o ducea, legată-ferecată, acolo unde numai focșorul ei știa. Se prăpădea după Drăgan Căprarul.

VII

Căprarul, scăpat de militărie, cu una, cu alta, mai cu ce avea de la părinti, scoase apă din piatră și ajunsese să fie jinduit de multe fete în sat. Unii îl făceau, nu e vorbă, pișicher, papugiu de București, dar cum ziceau alții din prietenii lui: „Așa e moara trândavilor. Cățăie, că nu ține parale. Până o pune Căprarul mâna în chica vrunui, să-i facă morișcă de vânt”.

Cârdășia lui era din flăcăi de muncă ca Voicu Ciaușului (ce nu se prea uita cu ochi buni l-alde Kivu, ca Ioniță Rotarul și alții. Nu-l vedea umblând pe două cărări. Rămânea pe originea la prinsori. Prințul armăsarul din herghelie cu dinții de nările nasului.

Frumos, chipeș, avea o uitătură vie și cam ascunsă, de nu-l ghiceai ce-ar vrea și ce n-ar vrea. Mustăți negre și dese. De le netezea, pleca puțin capul și pe-o mână, și pe alta. Cămașa pe el, ca floarea. Căciula turcănească, trântită pe-o ureche, îl prințea ca pe-un haiduc.

Era vesel și glumeț.

Dar de prin priar se schimbă Drăgan al nostru.

Începu să dea târcoale Sultănicăi. Când îl cătai, de era să Sultănică la horă, el sta de-o parte măhnit, privea galeș, răsuind vrun pai în mână.

De-o întâlnirea la adăpatul vitelor, i-ajuta cu dragă inimă, apoi întreba încetinel de mama Stanca. Și, când zicea „mama”, îl se lipseau buzele, ca unse cu miere. De-i ajuta să puie în spinare cobilița cu cofele, să n-o fi atins de mână, că pleca ochii în jos rușinat.

Azi așa, mâine așa, că Sultănică, când prinse de veste, păru așa de veche treabă, că de-ar fi fost de când lumea ar fi fost mai de curând.

I se făcu frică.

Ba se hotărî să nu mai dea ochii cu dânsul.

Trei săptămâni îl ocoli, și fură trei veacuri.

Într-o zi o luă razna pe-un piept de mușcel, fără să știe încotro. Fânul îi trecea de mijloc. Arșița începusese de dimineață. Cântau păsările de te slăveau. Lăcustele zbârnâiau și tot a bine și-a duios spuneau și ele. Florile își luau ochii și te-adormeau cu miroslul.

Sultănică căta alinare și, în desert, alinare nu găsea.